

Liliana BOTNARI

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

„CURSULU PRIMITIVU
DE LIMBA RUMÂNÂ: COMPUSU
PENTRU SHOLELE ELEMENTARE
ȘI IV CLASSE GIMNASIALE”
DE IOAN DONCEV, PROMOTOR
AL LIMBII ROMÂNE

„Cursul primitiv de limba română: compus pentru sholele elementare și IV clase gimnasiale” by Ioan Doncev,
promoter of the Romanian language

Abstract: The evolution of Romanian in Bessarabia between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century shows insignificant deviations in the internal structure in comparison with the Romanian language spoken in Romania, which did not affect the standardized structure of grammatical categories. In fact, the only level of language that has been more influenced is the lexical system, which has been „prolifically enriched”, often forcibly, with new lexical units borrowed from Russian. By elaborating his grammar in 1867, Ioan Doncev confirms that Bessarabian linguists knew the grammatical norms of the Romanian. They followed the issues of new published grammars on the territory beyond the Prut and promoted the Romanian language despite all political impediments.

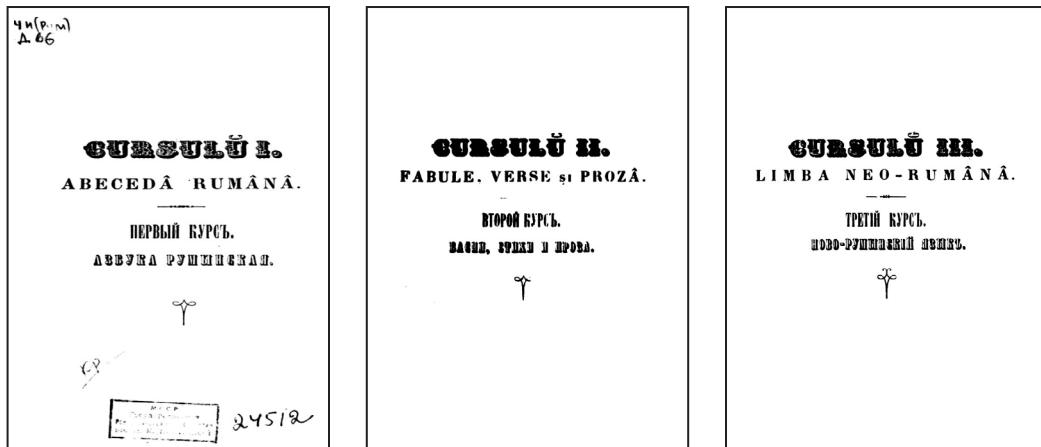
Keywords: Romanian, grammar, alphabet, Moldavian dialect, glottonym.

Rezumat: Evoluția limbii române de pe teritoriul basarabeanc între finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea atestă abateri insignificante în structura internă față de româna de pe teritoriul țării-mamă, care nu au afectat structura standardizată a categoriilor gramaticale. De fapt, unicul nivel al limbii care a prezentat modificări mai accentuate este sistemul lexical, acesta fiind „prolific îmbogățit”, de multe ori în mod forțat, cu unități lexicale noi, împrumutate din limba rusă. Ioan Doncev, prin elaborarea gramaticii sale în 1867, confirmă faptul că lingviștii din Basarabia cunoșteau normele gramaticale ale limbii române, urmăreau apariția gramaticilor de pe teritoriul de dincolo de Prut și promovau limba română în pofida tuturor impedimentelor de ordin politic.

Cuvinte-cheie: limba română, gramatică, alfabet, grai moldovenesc, glotonim.

În 1865, la Chișinău, apare manualul de gramatică *Cursul primitiv de limba română, compus pentru sholele elementare și IV clase gimnasiale/ Начальный курс румынского языка: составленный для низшихъ училищъ и IV классовъ гимназии*, elaborat de I. Doncev și tipărit, cu caractere chirilice

și latine, la tipografia lui Akimu Popovu. Autorul divizează manualul în câteva compartimente: *Abecedâ Rumână* (p. 1-105), destinat anului I de studii, *Fabule, verse și proză* (p. 106-184) – pentru anul II de studii și *Limba neo-rumână* (p. 186-253) – pentru anul III de studii.

Încă din „Procuvântare”, care este în limba rusă, autorul menționează că „limba română (valaho-moldovenească)” se predă în toate cele șapte clase ale Liceului Regional din Chișinău, dar și în unele școli ținutale din Chișinău, Orhei, Bălți, Soroca și Hotin etc., iar manualul său vine să faciliteze studiul limbii române atât pentru învățători în procesul predării, cât și pentru elevi. Ioan Doncev pledează pentru scrierea cu alfabet latin, insistând asupra evitării și eliminării scrierii cu litere slavone, or, acestea, susține el, contravin regulilor gramaticale ale limbii române, iar „limba Neo-Rumână a Principatelor Unite păstrează intact fontul vechi (slavono-latin) în cărțile bisericești și liturgice” (Doncev, 1865, IV).

Lidia Colesnic-Codreanca menționează că „manualul lui Ioan Doncev este unica gramatică a limbii române editată în Basarabia cu litere latine în perioada secolului al XIX-lea, cu text paralel rusesc. Metalimbajul gramatical utilizat de autor este cel românesc modern: articol, gen, nume substantiv, adjecativ, declinare, nominativ, genitiv etc”. (Colesnic-Codreanca, 2011, p. 132). Astfel, autoarea susține că meritul lui I. Doncev constă în faptul că el a eliminat din lingvistica basarabeană terminologia gramaticală calchiată din rusește, care era vehiculată în gramaticile de până la 1865, introducând alfabetul de tranziție și alfabetul latin. De fapt, din lucrarea lui Gheorghe Negru (2012, p. 174-176) se înțelege că manualul lui I. Doncev a fost permis inițial de cenzura imperială, contribuind la sincronizarea etnoculturală a românilor din Basarabia cu cei din România. Mai târziu însă autoritatele țariste, alarmate de efectul pe care l-ar putea avea acest manual și conștientizând „riscul romanizării elevilor basarabeni”, au schimbat macazul. Lingvistul basarabean publică manualul pe cont propriu, trecând peste ezitările țariste. În acest context, Imperiul rus, din 1871, exclude predarea limbii române în școlile din Basarabia.

Menționând contextul istoric în care I. Oncev și-a elaborat manualul, e lesne de înțeles de ce autorul are o atitudine atât de serioasă față de scrierea cărții sale, lingvistul enumerând conștiințios „telurile” și obiectivele propuse. Conținutul cărții este bine repartizat pe lecții, filologul dând dovadă de o bună pregătire didactică. În acest sens, Ș. Ciobanu menționează că lucrarea lui I. Oncev „este o gramatică românească în toată puterea cuvântului, scrisă în românește cu text paralel rusesc. Autorul nu dă definiția părților vorbirii, a formelor, dar în schimb în gramatica lui găsim în scurt toate regulele gramaticale, cu toate excepțiile, găsim mai multe paradigmă de declinări și conjugări” (Ciobanu, 1923, p. 130).

Astfel, după „Procurvântare”, I. Oncev prezintă alfabetul slavo-rumân:

А а - а,	Б б - ёе,	В в - ёе,	Г г - ёе,
Д д - ёе,	Е е - ё,	Ж ж - ёе,	З з - ёе,
І і - і,	К к - юа,	Л л - ёе,	М м - ёе,
Н н - ёе,	О о - ё,	П п - ёе,	Р р - ёе,
С с - ёе,	Т т - ёе,	Ѡ ѿ - ѿ,	Ѳ Ѳ - ёе,
Х х - ёа,	҆҆ ѿ - ѿ,	Ч ч - ёе,	Ш ш - ёа,
Ђ Ѱ - ѿ, Ј Ѵ - ѿ, Џ Ѭ - ѿ.			

Fig. 1. Alfabetul slavo-rumân după I. Oncev

Apoi continuă cu enumerarea „Unele litere chirilice, slavo-rumâne, ce se întâmplă în cărțile bisericești”:

Ѕ ѕ, З ѕ = Z z.	Ӣ Ӣ = І i, і.	Ѹ Ѹ = Ѡ ѿ.
Ѿ Ѿ = Ѻ Ѻ.	Ӣ Ӣ = Ш ш.	Ӣ Ӣ = І і.
Ӣ Ӣ = ѿ ѿ.	Ӣ Ӣ = Е я, є.	Ӣ Ӣ = ѩ ѩ.
Ӣ Ӣ = І і.	Ӫ ӫ = Ӫ ӫ.	Ӣ Ӣ = І і.
Ӣ Ӣ = І і.	Ӫ ӫ = Ӫ ӫ.	Ӣ Ӣ = І і.
Ӣ Ӣ = І і.	Ӫ ӫ = Ӫ ӫ.	Ӣ Ӣ = І і.
Ѱ Ѱ = П С ѿ.	Ӫ ӫ = Ф ѿ, Т ѿ.	Ѹ Ѹ = І і, В в.

Fig. 2. Unele litere chirilice, slavo-rumâne, ce se întâmplă în cărțile bisericești după I. Oncev

La pagina 63, lingvistul prezintă alfabetul de tranziție, precum și „Schimbaré unorū litere în alfavitulu rumânū”, propunând unele exemplificări în acest sens.

À à = D d.	À à = Ī ī ia, ea
Ù ù = Ī ī (finala.)	Ù ù = IȘ iș (finala)
Є є = S s.	Х х = Ī ī.
Ӣ ҝ, ҝ = Е е ea, e.	Ӣ ҝ = I i.
ҝ ' = Ӯ ӱ (finala)	Ӣ ҝ = N n.
Ӡ ӡ = Z z.	Ӣ ҝ = Ш ш шт.
Ӣ ҝ = M m.	Ӣ ҝ = IȘ iș.
Ҭ ҭ = T t.	Ӣ ҝ = În, îñ.

Fig. 3. Schimbaré unorū litere în alfavitulu rumânū după I. Doncev

Prin prisma informațiilor incluse în partea a II-a și a III-a a manualului său, observăm că I. Doncev, pe lângă redarea propriu-zisă a particularităților limbii române, își atribuie și rolul de diriginte, de duhovnic, oferind elevilor sfaturi, citându-le drepturile, dar și responsabilitățile, prezentându-le spre lectură „Sentenții morale”, „Nește anecdote”, „Câte-va fabule”, „Cimilituri”, „Câte-va proverbe” (Doncev, 1965, p. 35-62).

În partea a III-a a lucrării, intitulată „Cursul III. Limba Neo-Rumână”, gramaticianul basarabean numără 27 de litere ale alfabetului român, susținând că acestea „se scriu și se’ntrebuiñézâ feliuritū în doue șrifte principale: în celu veche (slavo-lătinu) și în celu nou (modernu) (latinu)” (Doncev, 1865, p. 262). Filologul distinge 10 părți de vorbire, pe care le numește „cuvinte etimologice”: *articulū*, *numele substantivū*, *numele adjectivū*, *numele numeralū*, *pronumele*, *verbulū*, *adverbulū*, *prepoziția*, *conjuncția* și *interjecția*. Observăm că I. Doncev se distanțează și elimină metalimbajul grammatical influențat de limba rusă, introducând în manualul său un inventar de termeni românești, apropiati celor de astăzi. Referindu-se la particularitățile morfologice, lingvistul diferențiază 3 genuri: *mâsculinū*, *femininū* și *eterogenū* (*micstū*), precum și „*articulū indefinitū*” pentru genul masculin sing. – *unū* și plural – *uniū*, *niște*, pentru genul feminin – *unâ* la sing. și *unele*, *nește* la plural și „*articulū definitū*”: genul masculin la numărul sing. *l* urmat de *-ū* sau *-e* și plural – *-iū*, *-ele*, *-rele*, genul feminin singular – *-é*, *-a* și *-le* la plural. Observăm că româna lui I. Doncev încă mai este influențată de „limbile frumoase” – franceza, italiana, cu o gramatică deja relativ statornică la acea vreme, or, *definit/indefinit* este un împrumut din limba franceză, româna de astăzi utilizând termenii *horârât/*

nehotărât. Ca și în „Gramatica Românească” de I. Heliade-Rădulescu (1980), în „Cursul său primativ de limba română, compusă pentru sholele elementare și IV classe gimnasiale” mai persistă scrierea dublă a consoanelor în unele cuvinte: *reguleloră grammaticale* (Doncev, 1865, p. 266/7), *accuzativū, adressa* (275/16), substantivele proprii *Ioannū, Iassi (Iași)* (273/14), precum și ă la finalul substantivelor masculine articulate, al adjecțivelor, precum și al unor verbe: *podulū, mărulū, bradulū* (272/13), *numerulū singularū, genulū masculinū, cuvintele lui sîntū sincere, celū mulțemitu*, *se potū învâta multū* (273/14). Referitor la formele cauzale ale substantivului, I. Doncev distinge 5 cazuri:

1. *nominativū – (cine? ce?)*
2. *genetivū – (de cine? de ce?)*
3. *dativū – (cui?)*
4. *accuzativū – (cine? ce?)*
5. *vocativū – (la adresa către subiectū).*

Observăm că I. Doncev nominalizează 5 cazuri ale limbii române, care coincid cu cele ale românei de astăzi, fiind denumite la fel. Totodată, autorul face o referire la cazarile *ablativulū* și *prepozitivulū*, care până acum erau incluse drept cazuri ale limbii române, imitând gramatica rusească, afirmând: „Cădurele rusăști: *ablativulū* și *prepozitivulū* se explică în limba română cu cauful *accuzativū*, ocârmuit cu felurite prepoziții: *cu, de, despre* și a” (Doncev, 1865, p. 275/16).

De fapt, I. Doncev, în gramatica sa, depășește prezentarea și explicarea propriu-zisă a gramaticii limbii române, lingvistul fiind preocupat și de anumite fenomene-problemă ale limbii, care rămân actuale și în prezent. Astfel, autorul abordează fenomenul *cacofoniei*, care „preste măsură vatâmă audulū”, însă Doncev are în vedere prin acest fenomen **palatalizarea**, enumerând o serie de exemple de litere care sunt substituite în vorbire (și nu numai) prin altele:

– b	gh : bine – ghine;
– ç	ş : çapă (ceapă) – şapă;
– z	dz : frunzâ – frundzâ;
– e	i : eî – ii;
– f	ş : a fi – a şî;
– g	j : gême – jeme;
– m	n : mie – nie;
– p	ch : peptû – cheptû;
– v	g : vinû – gin;
– v	[se lasâ, опускается]: voîu – oîu; va – a;
– aŭ	o : aŭ dîsû – o dîsû.

Observăm că toate „incorectitudinile” care sunt „încontre reguleloră grammaticale și filologice”, cum afirmă I. Doncev (1865, p. 18/277), reprezentă, de fapt, particularitățile dialectale ale graiului moldovenesc de atunci și de astăzi, aici ne referim la limba vorbită și nicidecum la cea literară.

Urmăringd particularitățile morfologice ale adjecativului, observăm preluarea terminologiei românești și în cazul gradelor de comparație ale acestuia: **gradul pozitivu**, **gradul comparativu** – care se formează prin alipirea adverbului *mai* la forma pozitivă a adjecativului (*mai istețu*, *mai frumosu*), **gradul superlativu**, care se formează cu ajutorul adverbelor: *pré*, *förte*, *detotu*, *cutoiu* (*pré acru*, *förte amaru*, *detotu putredu*, *cutoiu bine*) sau superlativ relativul de superioritate de astăzi, termen care încă lipsește la Oncev, dar ale cărui particularități sunt menționate: format cu ajutorul pronumelor *celu*, *cé*, *cei*, *cele*, exemple: *celu mai tineru*, *cé mai umedâ*, *cei mai scumpi*, *cele mai nobile* (Oncev, 1865, p. 28/287).

În cazul pronumelor posesive, I. Oncev recomandă ca „*prepozițiile ală, ai* (masculine) și *a, ale* (feminine) (...) de se postpună substantivelor” : în loc de *ală meu frate* – *frate-meu*, *ale mele surori* – *surorele-mele* etc. (*idem*, p. 38/297), substantivul și pronumele fiind legate prin cratimă. Pronumele demonstrative apar la Oncev sub denumirea de *arâtâtive*, cele relative – *reducâtive*, interogative – se scriu cu dublu **r**, *interrogâtive* –, pronumele de întărire este inclus în categoria pronumelui *definit*.

Filologul basarabean numără 5 moduri ale categoriei gramaticale a verbului: *indefinitu* (infinitiv), *indicâtivu* (indicativ), *conjunctivu* (conjunctiv), *condicionelu* (condițional-optativ), *imperativu* (imperativ). Modurile nepersonale ale verbului sunt numite de către autor „*modificații conjugale*”: *participié*, *gerundié*, *supina*, infinitivul fiind inclus în categoria modurilor personale enumerate mai sus.

Referitor la clasificarea timpurilor, I. Oncev diferențiază: *timpulu prezentu*, *trecutu simplu* (*indefinitu*), *trecutu compusu 1* (*imperfectu*), *trecutu compusu 2* (*perfectu*), *timpulu mai multu-ca-perfectu* și *fiitoriu*. Termenul de *trecutu simplu* (*indefinitu*) substituie imperfectul de astăzi, fapt dedus din exemplele de conjugări oferite: *Eū lāudamū*, *tu lāudař*, *elū/é lāuda*, *noř lāudamū*, *voř lāudaři*, *eř/ele lāuda* (*ibidem*, p. 55/313), iar celelalte timpuri coincid practic totalmente cu terminologia de astăzi.

În capitolul IV al lucrării sale, I. Oncev, spre deosebire de Șt. Margela (Margela, p. 1827), nu se limitează doar a diferenția limba vorbită de cea scrisă, ci, argumentând prin „deosebita pronunsație unelor litere rum. vocale și consune și dupre întrebuințaré unor cuvinte rumâne” (Oncev, 1865, p. 125/383), distinge 2 dialecte ale limbii române: „*dialectul celu valahu* (limba bucureștenă, muntenescă)” și „*dialectul moldavu* (limba Iassiénă, moldovenescă)”. În continuare, autorul enumeră diferențele fonetice dintre aceste două dialecte. Prin urmare, lingvistul consideră că, în virtutea pronunțării diverse a unor cuvinte, unele sunete („litere” în lucrarea autorului) sunt substituite prin altele, gramaticianul oferind exemplificări în § 94: *masâ* (dialectul moldovenesc) = *mésâ* (dialectul valah), *de asupra* (mold.) = *d'asupra* (valah), *pe* (mold.) = *pâ* (valah), *ceriu* = *ceru* §. a.

§ 94.

Literele, care se întrebuințează, întru deosebirea acestoră dialecte, suntă aceste următoare:

Буквы, которые употребляются, по различию этихъ нарѣчий, суть слѣдующія:

Cele Moldave, МОЛДАВСКИЕ:	Cele Valahe, ВАЛАХСКИЕ:	ESEMPLI, ПРИМЕРЫ:
<i>a</i>	<i>ă</i>	<i>masă</i> = <i>măsă</i> , стои.
<i>e</i>	'	<i>de asupra</i> = <i>d'asupra</i> , надъ.
<i>e</i>	<i>é</i>	<i>șerpe</i> = <i>şerpe</i> , змѣя.
<i>e</i>	<i>â</i>	<i>pe</i> = <i>pâ</i> , на.
<i>â</i>	<i>e</i>	<i>fâlie</i> = <i>felie</i> , кусокъ.
<i>o</i>	<i>ă</i>	<i>români</i> = <i>румѣнъ</i> , румынь.
<i>îu</i>	<i>ă</i>	<i>cerîu</i> = <i>ceră</i> , небо.
<i>â</i>	<i>â</i>	<i>pdne</i> = <i>pdine</i> , хѣбъ.
<i>d</i>	<i>q</i>	<i>credû</i> = <i>creqû</i> , вѣрю.
<i>t</i>	<i>ç</i> , <i>ť</i>	<i>{ polû</i> = <i>poçû</i> , могу. <i>{ scótâ</i> = <i>scóſâ</i> , пусть вы- вѣтъ

și alt. и др.

§ 95.

Iată și vr' uă căte-va - - - Вотъ и иѣсколько словъ,

Fig. 4. § 94

În § 94 I. Doncev prezintă unele diferențe lexicale identificate: *curechîu* (dialectul moldovenesc) – *vardâ* (dialectul valah), *moșu* (mold.) – *unchiu* (valah), *bunelû* (mold.) – *moșu* (valah), *omêtû* (mold.) – *zâpadâ* (valah), *pepene* (mold.) – *crastavețe* (valah), *zâmosu* (mold.) – *pepene galbînu* (valah), *ghimpû* (mold.) – *ghimpe* (valah) etc. (Doncev, 1865, p. 127/385). După cum observăm, pentru lingvistul basarabean, drept puncte de reper în stabilirea celor mai importante diferențe dintre aceste 2 dialecte ale limbii neo-române au fost orașele București – ca „leagăn” al dialectului valah – și Iași, pentru dialectul moldovenesc. De altfel, încă din prefață I. Doncev explică: „Rumânii, vorbind între sine, nu zic nici-odată: știi limba vlahică? ci: știi limba rumână? Si vorbind în general despre toată națiea sa, se numesc Rumâni, iar, de vorbesc despre un cetățean rumân, în deosebi, atunci zic: Moldovan, Muntean, Bănățan etc”. (Doncev, 1865, p. VIII).

Manualul său încheie cu un ultim compartiment, intitulat *Vocabulariu rumâno-russescu*, care, de fapt, este un dicționar bilingv român-rus, iar, în același an, acesta a fost tipărit ca lucrare aparte, incluzând 163 de pagini, pentru a-l face mai accesibil „pentru elevii școalelor primare și diferite școli preparatoare din regiune” (Doncev, 1965, p. II).

VOCABULARIU

RUMÂNO-RUSSESCÙ.

СЛОВАРЬ

РУССО-РУМЕНІЙ,

*для отыскания слов, при переходе статей, вошедших в
состав «Курса».**

* Nota. La afilaré cuvintelor în acestu vocabulariu, trebuie să se aibă în vedere §§ 31 și 34 c. III, pentru care lămurire s'au și arătată alfabetul capitală în limbele scrise — cele moderne, în paralelă cu celă veche.

Примѣчаніе. При отысканіи словъ въ этомъ словарѣ, нужно искать въ виду §§ 31 и 34 к. III, въ поясненію коихъ и показанъ главный алфавитъ въ обоихъ привѣтахъ — новомъ, въ параллели съ старымъ.

Fig. 5. Vocabulariu rumâno-russescu

Sintetizând cele spuse, considerăm că Ioan Donecă a elaborat o gramatică care egala gramaticile de peste Prut, în care, prin experiența sa de predare, dar și prin spiritul românesc pe care îl avea, a încercat să promoveze limba română, acesta fiind glotonimul utilizat pe parcursul întregii sale lucrări. Unica concesie, dacă putem să o numim aşa, a fost scrierea gramaticii în limba română și limba rusă, adaptată, anume din acest punct de vedere, realității din Basarabia de la acea vreme, însă, cum observă și O. Ghibu, în lucrarea sa găsim „istorie românească, literatură românească curentă și orientări românești generale. Printre multe alte lucrări de această natură identificăm bucați patriotice românești ca: *Inmînchinat domnului Moldovei Grigore Ghica*, *Adio Moldovei* de V. Alecsandri, *Cea din urmă noapte a lui Mihai Viteazul* de D. Bolintineanu și chiar *Inmul român în cinstea lui Alexandru I. Cuza* de G. Tăutu” (Ghibu, 1926, p. XLV). I. Donecă, prin elaborarea manualului său, prin modul în care și-a expus vizuinile, prin exemplele patriotice propuse, demonstrează că a conștientizat importanța promovării limbii române și a predării acesteia în școli, mai ales în acele condiții nefavorabile. În acest context, trebuie să amintim că „manualele lui I. Donecă au fost cele din urmă cărți didactice, destinate pentru școală, care au apărut în Basarabia sub regimul rusesc. După ce a fost scoasă limba românească din școala basarabeancă, nu mai era nevoie de cărți didactice românești” (Ciobanu, 1923, p. 134).

În baza cercetării efectuate, putem afirma că în 1865, când apare gramatica lui I. Donecă, limba română de pe teritoriul dintre Prut și Nistru încă mai

urmează un curs similar celui din Principatele Române, gramatica de aici fiind practic identică cu cea de peste Prut, fapt ce ne permite să susținem că variația era prezentă, însă fără a scinda limba română în două limbi de sine stătătoare, or, I. Oncev cunoștea, bineînțeles, gramaticile filologilor români, inclusiv pe cea a lui I. Heliade-Rădulescu, dar și pe cea a lui Șt. Margela, autorul perfecționând actul de predare a limbii române în școli, creând un „instrument” de învățare mai complet, mai aproape de gramatica limbii române de astăzi.

Referințe bibliografice:

1. CIOBANU, Ștefan. *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*. Chișinău: Editura „Asociației Uniunea Culturală Bisericească din Chișinău”, 1923, 344 p.
2. COLESNIC-CODREANCA, Lidia. Filologi basarabeni din secolul al XIX-lea. În: *Philologia*. 2011, LIII, nr. 5-6, septembrie-decembrie, p. 128-132. ISSN 1857-4300.
3. DONCEV, Ioan. *Cursū primitivū de limba rumānă: compusū pentru sholele elementare și IV classe gimnasiale*. [online] Chișinău, 1865. Disponibil: <http://www.moldavica.bnrm.md/biblielmo?e=d-01000-00---off-0carti--00-1----0-10-0---0---0direct-10-DC--4-----0-1l--11-ro-50---20-about-Oncev--00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&d=JC27.27&cl=search&gp=1> [citat 17.03.2019].
4. GHIBU, Onisifor. *Dela Basarabia Rusească la Basarabia românească*. Vol. I, Cluj, 1926. 714 p.
5. HELIADE RĂDULESCU, Ion. *Gramatica Românească*. București: Editura Eminescu, 1980. 560 p.
6. MARGELA, Ștefan. *Gramatică russască și rumâniască* [online]. Sankt Petersburg: Departamentul obștesc de învățare. 1827. 702 p. Disponibil: <http://www.moldavica.bnrm.md/biblielmo?e=d-01000-00---off-0carti--00-1----0-10-0---0---0direct-10-DC--4-----0-1l--11-ro-50---20-about-margela--00-3-1-00-0-0-11-1-0utfZz-8-00&a=d&cl=search&d=JD4237.3> [citat 11.04.2018].
7. NEGRU, Gheorghe. Evoluția politică de rusificare în Basarabia [online]. În: *200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Tarist: consecințele raptului teritorial pentru românii basarabeni*. Materialele Simpozionului științific internațional, Cahul 12-13 mai 2012. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” din Cahul, Cahul, 2012, p. 171-179. Disponibil: <https://es.scribd.com/doc/117105460/200-de-ani-de-la-anexarea-Basarabiei-de-c%C4%83tre-Imperiul-%C5%A2arist-consecin%C5%A3ele-raptului-teritorial-pentru-romanii-basarabeni-simpoz-%C5%9Ft-intern-2012>. [citat 20.09.2018].